

پرتال جامع
مشگاه علوم
پایه کارشناسی ارشد

کمبود مانعی در برابر بورس برق

محبوبه فکوری

رقابتی توسط تولیدکنندگان مختلف باشد، یکی از نکات مهمی راه اندازی بازار برق و به تبع آن بورس برق است که می تواند زمینه مشارکت بخش خصوصی را فراهم ساخته و امنیت و عدالت را برای او به ارمغان آورد. با فراهم شدن زمینه خصوصی سازی و گسترش مشارکت بخش خصوصی، مقابله با انحصار و جلوگیری از به دست گرفتن قدرت از سوی یک عده خاص به عنوان راهکار دوم ایجاد رقابت و عدالت مطرح می شود.

اصل ۴۴ راهگشای راه اندازی بورس برق

طی سالیهای اخیر تلاش زیادی برای دعوت بخش خصوصی در زمینه سرمایه گذاری در صنعت برق صورت گرفته که البته مورد استقبال واقع نشد؛ چراکه کار تجارت و سرمایه گذاری برای تولید و فروش برق، کاری متفاوت است و به زمان و سرمایه های کلانی احتیاج دارد. بعد از مطرح شدن اصل ۴۴ قانون اساسی توسط رهبر فرزانه انقلاب و توجه به آن از سوی مسئولان وزارت نیرو، این وزارتخانه توانست ضوابطی را برای تسهیل حضور بخش خصوصی در پروژه ها و طرحهای صنعت برق کشور تدوین و تصویب کند.

نکته حائز اهمیت آن است که اگرچه بخش خصوصی در حال ورود به ساخت نیروگاه و یا خرید نیروگاه های نیمه تمام دولتی است اما وقتی قیمت برق یارانه ای محاسبه می شود بخش خصوصی چگونه وارد بازار شود. این سوال اساسی در ذهن تمامی مشتاقان به سرمایه گذاری است. پاسخ به این سوال را می توان اینگونه داد که هیات تنظیم بازار برق مقررات را به نحوی تنظیم کرده که بخش خصوصی و دولتی برای جبران برخی تبعات قیمت یارانه ای برق به طور یکسان از یارانه بهره مند خواهند شد. از سوی دیگر، هیات تنظیم بازار برق، برق را به قیمتی که نیروگاه ها تعیین می کنند می خرد.

در حال حاضر یارانه سوخت جداگانه پرداخت می شود. به عبارتی در سیستم حساسی نیروگاه ها قیمت سوخت واقعی حساب می شود نیروگاه ها هم بر مبنای شرایط تولیدی شان برق را در چارچوب مقررات به شکل محرمانه و رقابتی برای یک روز بعد پیشنهاد قیمت می دهند و در نهایت شرکت مدیریت شبکه به تمام این پیشنهادها بدون رجوع به نام نیروگاه ها، از ارزان ترین پیشنهاد مرتب کرده و در نهایت نیروگاهی که برق را ارزانتر از همه به فروش برساند، برنده پیشنهادات خواهد شد.

نیست امری عملایی نتیجه است، ضمن آن که باید گفت اصولاً نبود بازیگران یا معامله گران خارجی در یک بورس با نام بین المللی تنها بیان کننده موضوعی است که اهداف پروژه ای در سطح نامهای بزرگ هرگز عملیاتی نشده است. در این میان معاونان وزیر نیرو معتقدند که اگر در شرایط فعلی بخواهیم مفهومی را به صورت ناقص یا صرفاً نمایشی مطرح کنیم مشکلی را حل نخواهد کرد. بورس برق الزاماتی دارد که اگر ایجاد نشود هرگز نمی تواند اهداف مورد نظر را محقق کند.

پروژه ای راه اندازی بورس برق تنها با گرفتن مجوز و دستورالعمل هرگز اثر گذار نخواهد بود. بلکه یکی از الزامات اولیه این است که در میان فعالان بخش خصوصی باوری ایجاد شود که برق کالایی قابل خرید و فروش است، بنابراین اگر در کشور چنین ابهامی وجود داشته باشد پس تا فعال کردن بورس برق فاصله زیادی داریم. رویه ای که تجربیات جهانی نشان می دهد دولت ها همواره تعیین کنند چارچوب های کلی بازار بوده اما تعامل تولیدکنندگان و خریداران را آزاد گذاشته و به خود آنان واگذار کرده است. از سوی دیگر، به دلیل عدم امکان ذخیره سازی برق و از آنجا که خرید و فروش این کالا مستلزم وجود شبکه های انتقال تا رسیدن به دست مصرف کنندگان است پس سرمایه گذاران باید نسبت به وجود بسترهای انجام سرمایه گذاری اطمینان کامل را داشته باشند و بدانند که برق کشور کاملاً در اختیارشان هست و آنها می توانند برق خود را به هر مقصدی که تمایل دارند به فروش برسانند.

حتی اگر فرض کنیم که مجوزهای لازم هم ۲ تا ۳ ماه دیگر برای راه اندازی بورس برق صادر خواهد شد؛ اما باید گفت تا زمانی که بخش خصوصی به این باور نرسیده است نمی توان بورس برق واقعی را فعال کرد.

به هر حال، به نظر می رسد پیش از هر اقدامی برای خصوصی سازی صنعت برق و راه اندازی بورس برق لازم است تجدیدنظر اساسی در ساختار برق کشور صورت گیرد تا شرایط برای انجام بهتر امور فراهم شود تا برای مدیریت بهتر تولید، توزیع و انتقال نیز زمینه مناسبی فراهم شود که بخشی از این کار برعهده هیات تنظیم بازار برق است.

مدت زمان زیادی است که دنیا به این نتیجه رسیده که هر جا قرار بر تجدید ساختار باشد باید هیئت تنظیم بازار بوجود آید. اگر قرار بر تجدید ساختاری در سیستم برق کشور و عرضه برق

سال ۷۱ بود که همزمان با تشکیل بازار برق، بحث راه اندازی بورس برق نیز مطرح شد اما عملی شدن این ایده نیاز به گذشت چند صباحی از عمر بازار برق بود تا این بازار بتواند مکانیزم رقابتی را پیش گرفته و خود بستری برای ایجاد بورس برق شود.

در بازاری که با استفاده از ایده ایرانیان مقیم امریکا و مشاوران انگلیسی ایجاد شده بنا شد تا رقیبی برایش چیده شود. در «بازار برق» الکتروسیسته به صورت روزانه خرید و فروش می شود، در حالی که راه اندازی بورس برق امکان خرید و فروش های طولانی مدت، پیش خرید و پیش فروش برق هم هموار خواهد شد. پس از گذشت ۱۲ سال تشکیل این نهاد مالی برای خرید و فروش رقابتی برق شکل جدیتری به خود گرفت و هم اکنون فراز و نشیب های آخر را برای تولد طی می کند و شاید بتوان امیدوار بود که در نیمه دوم امسال بورس برق به عنوان مکمل بازار برق در کشور راه اندازی شده و ایران نیز به جمع کشورهای دارنده بورس برق بپردازد. در این میان مسئولان وزارت نیرو نیز عزم جدی در راه اندازی این بورس بعنوان یک اقدام ملی دارند تا بتوانند بخشی از تعهدات خود در سایه اصل ۴۴ قانون اساسی را عملیاتی کرده و اطلاعات، قیمتها، کشف سریع قیمت، نوسان قیمت براساس واقعیت های بازار و صنعت، امکان نظارت بر معاملات، کاهش هزینه های معامله، سهولت پیوستن به بازارهای جهانی برق، تامین بازار برق عادلانه و بیطرف و نیز ارائه خدمات تسویه و پایاپای را به عرصه ظهور رساند؛ چراکه قبل از راه اندازی بورس رسیدگی به این موارد ممکن نیست.

برای دستیابی به مزایای بورس برق لازم است که ابتدا نگاهی به وظایف، ساختار و برنامه های بازار برق کشور و نیز هیات تنظیم بازار برق داشته باشیم.

زدیکترین نتیجه راه اندازی بورس برق، اطمینانی است که با تامین تقاضای برق فارغ از نوسانات شدید قیمت در بلندمدت به مشتریان هدیه خواهد شد. هیات تنظیم بازار برق سال گذشته اعلام کرد که بورس برق مهرماه ۸۷ راه اندازی خواهد شد. وزارت نیرو و اما پس از تجربه ناموفقی که اکنون در بورس معلق نفت همگان شاهد آن هستند به برنامه ریزی جدی تری فکر می کند. گرچه تلاشهای زیادی برای افتتاح بورس نفت صورت گرفت اما همگان می دانند که راه اندازی چنین بازاری در شرایطی که از تعداد معامله گران و کیفیت معاملات خبری

به هر حال نگاه وزارت نیرو به راه اندازی بورس برق به گونه‌ای بود که از آن به عنوان یک اقدام ملی یاد شد. اقدامی که با بحث خصوصی سازی در صنعت برق به عنوان تکلیفی در سیاستهای اصل ۴۴ ارتباطی تنگاتنگ داشت و پیرو اجرایی شدن آن خصوصی سازی واقعی در صنعت برق شکل می گرفت.

بورس برق علاوه بر موارد یاد شده به دنبال اهدافی همچون شفافیت بیشتر اطلاعات و قیمتها، کشف سریع قیمت برق، نوسان قیمت بر اساس واقعیتهای بازار و صنعت، امکان نظارت بیشتر بر معاملات، کاهش هزینه های مبادله، سهولت پیوستن به بازارهای جهانی برق، تأمین بازار برق عادلانه و بی طرف، ارائه خدمات تسویه و پایاپای بود که دسترسی به هر یک بدون وجود بورس ممکن نبوده و نیست.

خشکسالی مانع راه اندازی بورس برق!

مسعود حجت، مدیرعامل شرکت مدیریت شبکه برق ایران خشکسالی امسال را عاملی برای تاخیر در راه اندازی بورس برق می داند و می گوید: وزارت نیرو قول داده بود که امسال بورس برق را راه اندازی کند اما خشکسالی مانعی بر سر راه عملیاتی کردن بورس برق شد، چراکه امسال کشور با کمبود ۳ هزار مگاوات تولید برق در نیروگاه های خود مواجه است، در حالیکه بازار زمانی معنا می یابد که عرضه بیش از مصرف باشد.

وی می افزاید: اگر عرضه با مصرف برابر یا کمتر باشد، سیستم جیره بندی است و دیگر رقابتی وجود نخواهد داشت. وقتی یک بازار می تواند به صورت واقعی و رقابتی فعالیت کند که میزان عرضه حدود ۲۵ درصد بیشتر از تقاضا باشد که در این صورت شرکتهای وابسته به صنعت برق به عنوان بازیگران اصلی با یکدیگر رقابت کرده، اما اگر عرضه از تقاضا بیشتر یا برابر باشد، دیگر رقابتی در کار نخواهد بود.

حجت با اشاره به اینکه در بازار رقابتی، برق مطلوبتر با قیمت مناسبتر متقاضیان بیشتری خواهد داشت، تصریح می کند: امسال حدود ۱۰ نیروگاه به بخش خصوصی فروخته خواهد شد، ولی تا آن زمان رقابت بین نیروگاههایی که به نوعی به دولت وابسته هستند، می تواند وجود داشته باشد.

به گفته وی، در حال حاضر خرید برق از نیروگاهها به صورت رقابتی است و نیروگاههایی که تحت پوشش شرکت توانیر هستند، با هم رقابت کرده و برخی از صحنه رقابت حذف

می شوند. شرکتهای برق منطقه‌ای، شرکتهای توزیع و امثال آنها در حال حاضر برای خرید یا فروش برق مجبور هستند که به بازار برق مراجعه کنند و نمی توانند با اختیار خودشان فروشندگان یا مشتریان را انتخاب کنند و فروشندگان برق نیز ۷۲ ساعت پیش قیمت خود را اعلام کرده و ما بر اساس نیاز خود از قیمت حداقل شروع کرده و فروشندگان را انتخاب می کنیم که در این بین یک یا چند فروشنده انتخاب نمی شوند و در نتیجه رقابتی بین فروشندگان وجود ندارد.

این مقام مسئول در وزارت نیرو می افزاید: فروش برق به مصرف کنندگان هنوز رقابتی نبوده، ولی به زودی اعمال خواهد شد و هر کس قیمت بالاتری بخرد به او می فروشیم. در این صورت آنهایی که برق را با قیمت بالاتری می خرند، آن را زودتر دریافت می کنند و آنهایی که با قیمت پایین تری می خواهند برق بخرند، نمی توانند برق دریافت کنند و احتمال دارد خاموشی داشته باشند و با قیمتهای خیلی زیاد برق را از بازار روز دریافت کنند.

حجت می گوید: برای اینکه شرکتهای توزیع در رقابت خرید برق شرکت کنند، احتیاج به نصب کنتور است و این کنتورهای جدید ظرف یکسال آینده نصب می شود که با این کار اگر تلفات شرکتهای توزیع زیاد بود، آنگاه خودشان متضرر می شوند و اگر تلفاتشان کم بود، از این راه درآمد بیشتری کسب می کنند.

وی ادامه می دهد: امسال به علت خشکسالی ما به جای ۵۷۰۰ مگاواتی که انتظار داشتیم از نیروگاههای برق آبی بگیریم، شاید حدود ۲ هزار تا ۲ هزار و ۵۰۰ مگاوات برق دریافت کردیم که این کمبود هزار مگاواتی پیش بینی نشده و ناخواسته بود.

جای خاصی نمی خواهیم

محمدحسین جاویدی، دبیر هیات تنظیم بازار برق نیز معتقد است: بورس برق به جای خاصی نیاز ندارد و این مزیت تنها تفاوت بورس برق با سایر بورسها است به عنوان مثال یک نیروگاه می تواند اعلام کند که حجم مشخصی از برق را در روز خاصی با قیمت تعیین شده به فروش می رساند.

به گفته وی، در حال حاضر برقی که در بازار فروخته می شود به صورت رقابتی عرضه می شود؛ اما برای اینکه بازار تعادل قیمتی داشته باشد مقررات به گونه ای تعریف شده که ظرف قیمت وجود داشته باشد یعنی هر کسی می تواند قیمت بدهد ولی نمی تواند از یک حد قیمتی

بالاتر برود در این شرایط بورس امکان استفاده از شرایط بهتر برای نیروگاهها و خریداران را فراهم می کند.

وی می افزاید: در چنین شرایطی خریدار به جای اینکه از بازار خرید کند ممکن است از طریق بورس شرایط بهتری برایش فراهم شود و به این ترتیب به کاهش قیمت کمک کند. البته بیشتر تعادل قیمتی حاصل می شود نه کاهش قیمت اما اگر بازار خوبی داشته باشیم کاهش قیمت نیز ممکن است، اتفاق بیفتد.

عضو هیات تنظیم بازار برق می گوید: در حال حاضر دبیرخانه هیات تنظیم مشغول تدوین چارچوبها و پیش نیازهای لازم برای اعطای مجوز به شرکتهایی است که می خواهند فعالیت کنند. به طور کلی شرکتهای یکدیگر متفاوت هستند یک شرکت می خواهد در حوزه تولید فعالیت کند و دیگری در حوزه توزیع بنابراین هر کدام یک سری پیش نیازها برایشان ایجاد خواهد شد.

وی معتقد است که بورس برق قطعاً با استقبال مواجه خواهد شد؛ زیرا در حال حاضر که تنها صحبت بورس برق است اشخاص حقوقی زیادی به دنبال راه اندازی بورس برق هستند به این ترتیب نه تنها بورس برق غیرفعال نخواهد شد بلکه به فعال شدن هر چه بیشتر بازار برق نیز کمک می کند ضمن اینکه در بورس برق کالایی خریداری نمی شود که احتکار شده یا سریعاً به فروش برود و این تفاوت عمده بورس برق با سایر بورسهای کالایی است.

جاویدی با بیان اینکه بورس برق می تواند در سطح بین المللی فعالیت کند ادامه می دهد: در حال حاضر در بازار برق نیز به خاطر تبادلات برق با همسایگان در زمانی مشخص برق تولیدی نیروگاههای سایر کشورها در بازار عرضه می شود پس در بورس برق نیز سایر کشورهای همسایه می توانند برق تولیدی خود را عرضه کرده و در بازار بورس برق ایران حضور داشته باشند.

شروط پذیرش برق به عنوان یک کالا

در بورس

برای پذیرش یک کالا در بورس ۶ پیش شرط لازم است. بر اساس این شروط، کالا باید موضوع قراردادی برای معامله بوده و دارای معیارهای استاندارد برای مبادلات وزن، حجم و شکل باشد و از طرف دیگر کالا از معیارهای مشخص برابر استاندارد کیفی برخوردار بوده تا بتوان محصول مورد نظر را به راحتی در جره بندی کرد.

یکی از معضلات
اساسی برق به
عنوان کالای
بورسی، دولتی
بودن بخش تولید
و توزیع و وجود
انحصار در این
صنعت است

برق دنیا به دلیل گستردگی دامنه مصرف و ملاحظات متعددی که در حوزه های تولید انتقال و توزیع این کالا وجود دارد امری اجتناب ناپذیر است و قطعاً "مشارکت کلیه فعالان این بازار و سرعت و دقت در تخصیص کالا و تسویه معاملات بدون استفاده از نرم افزارهای قوی ممکن نخواهد شد.

از این روی الزامات سخت افزاری و نرم افزاری به عنوان ضرورتی اساسی در کلیه بورسها، در این بورس با اهمیتی دوچندان رو به روست.

به هر حال تجربه فعالیت بازار برق در ایران ساختارهای قابل اتکایی را جهت ایجاد بورس برق ایجاد کرده و بی شک بهره گیری از بازارهای شکل یافته موجب افزایش کارکردهای این بازار از جمله تسهیل بهره برداری اقتصادی، امنیت حصول و بهینه سازی در تولید، انتقال، توزیع و مصرف خواهد شد. ضمن اینکه وجود بازاری تشکل یافته، منسجم و تحت نظارت در افزایش و بهبود تعاملات بین المللی این صنعت بسیار ارزشمند است.

اقداماتی که در جهت ایجاد بورس برق در ایران آغاز شده و وزارت نیرو و سازمان بورس می توانند در آینده ای نزدیک به تشکیل بورس برق در ایران اقدام کنند چرا که کالای برق شرایط اولیه لازم جهت تبدیل شدن به یک کالای بورسی را داراست و می توان با رفع برخی

شرط چهارم نیز تاکید دارد کالا تا حد امکان مستقل از سیاست های حمایتی پولی و مالی دولت بوده و براساس پنجمین شرط نباید در تولید و مصرف کالا انحصاری وجود داشته باشد و شرط ششم نیز بر امکان پیش بینی میزان تولید و عرضه کالا تصریح کرده است.

چالشهای موجود

برای راه اندازی بورس برق در حالی احراز این ۶ شرط لازم است که برق در ایران به عنوان یک کالای بورسی عمده شرایط فوق الذکر را دارا بوده اما بنا بر بررسی های سازمان بورس، ساختار دولتی این صنعت در کشور در حال حاضر احراز دو شرط اساسی را با چالش رو به رو ساخته است. یکی از معضلات اساسی برق به عنوان کالای بورسی، دولتی بودن بخش تولید و توزیع و وجود انحصار در این صنعت است و در ایران قیمت برق مصرف کننده ها همواره توسط دولت (تولید کننده) تعیین شده و مقدار زیادی یارانه (خصوصاً در بخش خانگی) نیز پرداخت می شود. بنابراین یکی از پیش زمینه های اصلی ایجاد بورس برق آزادسازی این صنعت و ورود بخش خصوصی به این صنعت است که چنین زمینه ای فعلاً وجود ندارد.

الزامات ساختاری صنعت برق

تولید، توزیع و انتقال برق در ایران تقریباً در انحصار دولت بوده و یکی از پیش نیازهای راه اندازی بورس برق وجود بازار رقابتی برای آن است که پیش بینی می شود با اجرای سیاست های ابلاغی اصل ۴۴ و واگذاری تولید برق به بخش خصوصی در آینده این مشکل مرتفع شود.

الزامات قانونی

یکی دیگر از الزامات تبدیل بازار برق به بورس برق، الزامات قانونی است و بر اساس قانون بازار اوراق بهادار مجوز راه اندازی «بورس ها» توسط شورای عالی بورس داده می شود و بر همین اساس برای راه اندازی بورس برق پس از امکان سنجی و مطالعات اولیه باید درخواستی به همراه گزارش راه اندازی بورس برق به سازمان بورس و اوراق بهادار ارسال تا جهت اعطای مجوز به شورای عالی بورس ارائه شود.

الزامات سخت افزاری و نرم افزاری

از سویی دیگر بهره گیری از امکانات پیشرفته نرم افزاری و سخت افزاری در بورس های

کلام آخر:

اگر چه طرح راه اندازی بورس برق با وجود اولتیماتوم وزیر نیرو در سال ۸۶ عملی نشد اما باید به یاد داشت که ایجاد این نهاد در خاورمیانه حرف های ناگفته بسیاری خواهد داشت؛ زیرا نخستین بورس در منطقه به حساب آمده و این خود فرصت مناسبی برای ایران خواهد بود تا قوانین بازار خود را به کشورهای دیگر تحمیل کند؛ ضمن این که اجرایی شدن این طرح و فراهم شدن بستر مورد نیاز آن پس از گذشت ۲ یا ۳ سال زمینه حضور کشورهای همسایه را به این بورس وارد می کند و به دنبال تبعات یاد شده بخش خصوصی هم فضا را برای ورود مناسب دیده و همزمان با حضور خود به اجرایی شدن اصل ۴۴ کمک خواهد کرد.

